

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Лопати Мар'яна Олеговича «Порівняльний аналіз
формування, стабільності та ефективності коаліційних урядів у країнах
Вишеградської групи», подану на здобуття наукового ступеня кандидата
політичних наук
за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Трансформаційний шлях політичного розвитку засвідчує, що успіх демократичного транзиту постсоціалістичних держав залежить вирішальною мірою від дій уряду, який доволі часто формується у форматі коаліційного, і який відіграє вирішальну роль у визначенні напряму політичного процесу та розвитку країни. Зважаючи на те, що усвідомлення перспектив політичного розвитку України, зокрема в контексті особливостей формування, стабільності й ефективності коаліційних урядів неможливе без врахування досвіду країн ЄС, які в дослідженні представлені країнами Вишеградської групи, актуальність представленого дисертаційного дослідження М. О. Лопати є безсумнівною.

Дисертаційне дослідження набуває особливої ваги у контексті нагальної потреби модернізації вітчизняної політичної системи, що беззаперечно підтверджується як провідними фахівцями в галузях дослідження політичних інститутів, публічної політики, державного управління, так і представниками «реальної політики», які потребують нових концептуальних знань щодо перспектив формування та функціонування коаліційних урядів.

Дисертація виконана відповідно до тематики роботи кафедри політології Львівського національного університету імені Івана Франка «Інституційний вимір політичного процесу. Україна і світ» (№ 0113U001905).

Формулювання предмета та об'єкта дослідження, визначення мети та завдань відповідають паспорту наукової спеціальності. Не викликає заперечень наукова новизна роботи, яка констатована автором у вступі (с. 11–13), викладена у розділах роботи (с. 79–110; с. 113–158; с. 162–193) та узагальнена у висновках до розділів (с. 110–112; с. 158–161; с. 193–194) та загальних висновках

до роботи (с. 195–204). Висновки до роботи побудовані у відповідності до завдань, що свідчить про завершений характер наукового дослідження.

Новизна дисертаційної роботи полягає перш за все у тому, що представлена дисертація є першим в Україні науковим аналізом проблеми формування та функціонування саме коаліційних урядів у політичних системах країн Вишеградської групи. Зважаючи на характер та мету роботи – в адаптації інструментарію порівняльного аналізу, його верифікації й апробації щодо дослідження формування, стабільності та ефективності коаліційних урядів країн Вишеградської групи, дисертація привертає увагу своєю ретельно обґрунтованою гіпотезою дослідження, теоретико-методологічним апаратом, який адекватно відображає авторську позицію дослідника (с. 9–10; 13–14; 31–38).

Структура дисертації М. О. Лопати відповідає меті, завданням дослідження та дозволяє розкрити зміст теми. Автор, ретельно аналізуючи окремі патерни формування та функціонування коаліційних урядів, використовує різноманітний дослідницький арсенал, який забезпечує обґрунтованість зроблених у роботі узагальнень. Кожне з них дає можливість розширити розуміння феномену коаліційного уряду та окреслити властивості й загальні особливості методологічного аналізу коаліційних урядів.

У першому розділі дисертації, присвяченому історіографії та джерелам дослідження проблеми формування, стабільності та ефективності коаліційних урядів, автор розкриває ступінь наукового розроблення проблеми коаліційних урядів та визначає аспекти, які потребують з'ясування у процесі дисертаційного дослідження. Автор аналізує історіографічну еволюцію та доходить висновків, що тема коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи не має достатньої науково-методологічної інфраструктури в українській політичній науці. Питання урядової стабільності коаліційних урядів Вишеградської групи в українській політичній науці розкрито частково, а питання урядової ефективності коаліційних урядів взагалі не розкрито (с. 18–30).

Окремо заслуговує на увагу методологічна основа дослідження (другий розділ роботи). Так, методологічною основою дисертаційної роботи вибрано

неоінституціоналізм. Головний метод, який став іманентною складовою дослідження – метод порівняльного аналізу. У роботі застосовано метод окремого випадку, бінарний аналіз (слугує інструментом визначення спільних і відмінних рис формування коаліційних урядів у Польщі, Словаччині, Угорщині та Чехії), порівняння контрастних та подібних країн, а також типологічні та класифікаційні схеми. Для обробки емпіричного матеріалу використано аналіз статистичних даних, спеціалізовані системи індексів (індекси ефективної кількості партій М. Лааско та Р. Таагапери, індекс поляризації Рея, індекс ідеологічності урядових партій, індекс електоральної мінливості Педерсена).

Окрім того, застосовано міждисциплінарний підхід, який ґрунтується на теоретико-методологічних засадах, які напрацьовані в політичній науці, конституційному праві, і який забезпечує комплексне розкриття предмета наукової розвідки.

Також у другому розділі дисертант проаналізував та систематизував теоретичні погляди щодо визначення поняття «виконавча влада», «уряд», «урядовий кабінет» та «кабінет міністрів». З уваги на композицію уряду, дисертант розглянув поняття «уряд» щодо двох систем правління – парламентської та напівпрезидентської (с. 33–38). Також вивчено партійні, непартійні і напівпартійні урядові кабінети. Дослідник верифікував визначення коаліційного уряду та розкрив його особливості, проаналізував теоретичні підходи і причини формування мінімально-переможних, надлишково-переможних коаліційних урядів та коаліційних урядів меншості.

Дисертантом сформовано типологію коаліційних урядів, придатну для аналізу країн Вишеградської групи (значною мірою використано типологію коаліційних урядів, яку запропонував А. Лейпхарт). Дослідником окреслено значення головних чинників формування коаліційних урядів, таких як: система правління, вплив глави держави на формування уряду та ситуація когабітації, вплив виборчої системи, значення розміру партійної системи, ідеологічної поляризації в національних парламентах та ідеологічної композиції урядів,

ідеологічна сумісність коаліційних урядів та значення політичних традицій (с. 51–66).

Проблематика третього розділу роботи пов'язана із дослідженням формально-правових засад формування і функціонування урядів у кожній з країн регіону і здійсненням порівняльного аналізу практичного досвіду, загальних властивостей та особливостей формування і функціонування коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи (с. 86–88). Серед іншого автором проаналізовано переважний тип коаліційного уряду в кожній з країн регіону до і після вступу в Європейський Союз 2004 р. Крім того, вказано, що особливого поширення у Вишеградській групі набула практика формування різних типів коаліційних урядів – більшою мірою мінімально-переможних коаліцій з домінантною партією та надлишково-переможних урядів з домінантною партією, що властиво Угорщині. Здійснено порівняльний аналіз формування та функціонування мінімально-переможних (с. 89–99), надлишково-переможних коаліцій і коаліцій меншості з врахуванням партійного складу коаліційних кабінетів (с. 99–110), конструкції посад міністрів, формату конструкції самого кабінету, партії прем'єр-міністра, мандатів урядових партій та складу кабінету.

У четвертому розділі дослідження проаналізовано вплив системи правління, глави держави, ситуації когабітації, виборчої системи, розміру партійної системи та перенесення виборчої підтримки від виборів до виборів, ідеологічної композиції урядів й ідеологічної поляризації в національних парламентах, політичних традицій на формування і функціонування коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи.

У рамках обраної автором аналітичної схеми дістало подальший розвиток обґрунтування думки про те, що серед країн Вишеградської групи система правління сприяє формуванню певного типу коаліційних кабінетів лише в Угорщині, у якій існувала парламентська система правління та де коаліційні уряди були сформовані у форматі коаліційних кабінетів більшості з домінуванням однієї політичної партії. Автором також обґрунтоване положення, що в країнах Вишеградської групи, де існує напівпрезидентська система правління, ситуація

коабітації виникає незалежно від періоду трансформації й певного типу коаліційних урядів, які існували у трьох країнах – Польщі, Словаччині та Чехії (с. 113–127).

Важливим доробком автора є обґрунтування, що ідеологічний чинник не відіграє в Польщі, Словаччині та Чехії істотного значення під час формування коаліційних кабінетів, що призводить до формування переважно мінімально-переможних коаліцій і з рівноважною конструкцією, і з домінантною партією. Натомість ідеологічний чинник має досить важливе значення у формуванні коаліцій в Угорщині, при чому більше ідеологічно вони були пов'язаними після вступу цієї країни до ЄС. Коаліційні кабінети в усіх країнах Вишеградської групи були більше ідеологічно пов'язані в тих коаліціях, де учасниками були праві і правоцентристи в період і до, і після вступу цих країн до ЄС (с. 151–158).

Автором досліджено, що виборча система в кожній країні Вишеградської групи вагомо вплинула на формування коаліційних урядів і на кожному етапі розвитку виборчих систем, окрім Угорщини, відбувалися зміни у формуванні коаліційних урядів. Дисертант звернув увагу, що у країнах Вишеградської групи тільки почали складатися політичні традиції формування спільних коаліцій впродовж певного часу, як правило, 2-3 урядових коаліцій поспіль. Такі політичні традиції вже склалися в Польщі та в Угорщині. Також автор показує, що електоральна мінливість завдяки своєму впливу на результати виборів і, відповідно, на склад парламенту або його нижньої палати, опосередковано впливає і на формування коаліційних урядів, які функціонували у країнах Вишеградської групи (с. 127–142).

П'ятий розділ присвячений порівняльному аналізу стабільності та ефективності коаліційних урядів у Польщі, Словаччині, Угорщині та Чехії. Дослідником представлено результати стабільності коаліційних урядів в різні часові періоди, визначено особливості складу та причини формування/припинення повноважень урядових кабінетів у країнах Вишеградської групи, визначено найбільш та найменш стабільний тип коаліційних урядів (с. 162–180). Крім того, проведено порівняльний аналіз стабільності коаліційних урядів Польщі,

Словаччини, Угорщини та Чехії, враховуючи ідеологічний чинник формування урядових коаліцій в різні періоди розвитку країн.

Також дисертантом здійснено порівняльний аналіз компільованого індексу ефективності коаліційних урядів з використанням баз даних Світового Банку і дослідницьких інституцій Freedom House, Economist Intelligence Unit та Political Risk Services International Country Risk Guide на основі таких інтерпретаторів: 1) право голосу та підзвітність; 2) політична стабільність, відсутність насилля/терору; 3) ефективність роботи уряду; 4) регуляторна якість; 5) верховенство права; 6) боротьба з корупцією і для кожного типу коаліційних урядів, і для кожного коаліційного уряду, який існував у країнах Вишеградської групи (с. 180–193).

Представлене дисертаційне дослідження є переконливим результатом самостійного наукового пошуку автора, оригінальним із точки зору отриманих результатів, і з точки зору актуальності та практичної значущості. За результатами дисертаційного дослідження автором опубліковано 7 наукових статей. Зокрема: 6 статей – у фахових виданнях України з політичних наук та 1 стаття в міжнародному виданні з політологічної тематики (Республіка Польща). В опублікованих працях висвітлені основні наукові положення дисертації, що становлять наукову новизну і винесені на захист. Оформлення дисертації й автореферату здійснено з дотриманням відповідних вимог до такого роду робіт.

Наукова та практична затребуваність результатів роботи М. О. Лопати підтверджується можливістю їх використання в подальших дослідженнях політичних інститутів і політичних систем постсоціалістичних та інших країн світу. Матеріали й висновки дисертації можуть допомогти в напрацюванні навчальних курсів з порівняльної політології, порівняльного політичного аналізу, країнознавства, партології, конституційного права та державознавства. Низку положень і висновків дисертації можуть використати політики, науковці, аби краще зрозуміти сутність політичних процесів, дотичних до формування моделей урядових кабінетів в Україні і країн Вишеградської групи.

Аналіз змісту автореферату та дисертації підтверджує ідентичність структури, логіки викладання матеріалу, відповідність основних положень та висновків за розділами. Зміст автореферату повністю відображає основні положення, висновки та узагальнення, що містить дисертаційне дослідження.

Не ставлячи під сумнів наукову та практичну значимість основних положень дисертаційного дослідження, водночас не буде зайвим звернути увагу автора на певні дискусійні моменти в роботі.

По-перше, цікаво було б зробити порівняння коаліційних урядів Вишеградської групи з коаліційними урядами, які існували й існують в Україні та проаналізувати подібності та відмінності в їх формуванні та функціонуванні.

По-друге, в роботі слід було б більш детально розкрити суть історичного (посткомуністичного) соціополітичного розмежування, яке існувало тривалий час у країнах Вишеградської групи, і яке було вагомим чинником при створенні урядових коаліцій, особливо на ранньому етапі політичної та економічної трансформації країн регіону. Це розмежування збереглося у формі конфлікту між колишніми комуністичними партіями, які здебільшого стали соціал-демократичними та угрупованнями, що походили з колишніх громадянських рухів 80-их та 90-их років. Типовим прикладом такого антагонізму між посткомуністичними угрупованнями та антикомуністичними партіями стала Польща та Угорщина.

По-третє, цікавим було б звернення автора до визначення урядової ефективності через політичні права та громадянські свободи, які реалізуються в тій чи іншій країні Вишеградської групи. Із-поміж чисельних методик можна було б використати проект неурядової організації «Freedom House», яка з 50-х років минулого століття реалізує дослідження політичних прав та громадянських свобод у країнах світу. Також урядову ефективність варто було б розкрити через економічні чинники, такі як зростання або зниження ВВП у період функціонування конкретного коаліційного уряду, свободи ведення підприємницької діяльності, електронне урядування і інші економічні показники, які мають відношення до правління коаліційних урядів.

Разом із цим, слід зазначити, що наведені зауваження не знижують вагомості внеску М. О. Лопати у вивчення формування, стабільності та ефективності коаліційних урядів країн Вишеградської групи. Це дослідження є аргументованим висвітленням актуальної з теоретичного та практичного боку проблеми, яке виконано на основі сучасних теоретико-концептуальних моделей та широкому емпіричному та фактологічному матеріалі. Отже, дисертація М. О. Лопати «Порівняльний аналіз формування, стабільності та ефективності коаліційних урядів у країнах Вишеградської групи» відповідає вимогам п. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року та усім кваліфікаційним вимогам щодо такого роду робіт, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент –

**Кандидат політичних наук, доцент
кафедри політології та державного управління,
декан факультету суспільних наук
Ужгородського національного університету**

Ю. О. Остапець

Підпис доцента Остапця Ю. О. підтверджує
**Вчений секретар
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»:**

О. О. Мельник